

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्य विधि २०७५
स्वीकृत मिति २०७५।१।२१

प्रस्तावना

नेपालको संविधान, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन, २०७४ तथा संयुक्त राष्ट्र संघले पारित गरी नेपाल सरकारले हस्ताक्षर समेत गरिसकेको अपाङ्गता व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि महासन्धि २००६ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD) को उद्देश यमर्म र भावना बमोजिम अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरुको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि बनाउन बाच्छनिय भएकोले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन, २०७४ को दफा ६१ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बेलकोटगढी नगरपालिका ले देहाय को कार्यविधि जारी गरेको छ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. सक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस कार्यविधिको नाम “अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि २०७५” रहेको छ ।
(२) यो कार्यविधि तुरन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. परिभाषा : विषय र प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस कार्यविधिमा :
  - (क) “ऐन” भन्नाले अपाङ्गता भएको व्यक्तिहरुको अधिकार सम्बन्धि ऐन, २०७४ (पहिलो संशोधन २०७५ समेत) सम्भन्नु पर्दछ ।
  - (ख) “नियमावली” भन्नाले अपाङ्गता भएको व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन २०७४ अनुसार बन्ने नियमावली सम्भन्नु पर्दछ ।
  - (ग) “स्थानिय तह” भन्नाले बेलकोटगढी नगरपालिका सम्भन्नु पर्दछ ।

- (घ) “वडा कार्यालय ” भन्नाले बेलकोटगढी नगरपालिकाको वडा कार्यालय सम्झनु पर्दछ ।
- (ङ) “समन्वय समिति ” भन्नाले अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन, २०७४(पहिलो संशोधन २०७५ को दफा ४२ बमोजिम स्थानिय समन्वय समिति सम्झनु पर्दछ ।

परिच्छेद -२

उद्देश्य मापदण्ड

३. उद्देश्य : यस कार्यविधिको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेका छन् :

- (क) विभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका नेपाली नागरिकहरुको पहिचान गरी उनीहरुलाई सेवा सुविधामा पहुँच स्थापित गर्न, त्यस्ता सेवा सुविधाहरुको लागि योजना निर्माण गर्ने र स्थानिय तह देखि नै विभिन्न प्रकृति अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको वर्गीकृत लगत राख्न सहज तुल्याउने
- (ख) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सम्बन्धि अन्तराष्ट्रिय महासंघ २००६ (CRRD) मा नेपाल सरकारले जनाएको प्रतिबद्धता बमोजिम अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई प्राथमिकताको आधारमा सेवा सुविधाहरु उपलब्ध गराउन सहज बनाउने ।
- (ग) अपाङ्गताको प्रकृति, वर्गीकरण र अवस्थाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिले पाउने सेवा, सुविधा र अवसरको प्राथमिकीकरण गर्न सहयोग गर्ने ।

४. परिचय पत्र वितरण मापदण्ड देहाय बमोजिम रहेको छन् :

अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐनको अनुसुचीमा प्रकृतिका आधारमा अपाङ्गतालाई १०(दश) प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐनको अनुसुचीमा उल्लेखित

गाम्भीर्यताका आधारमा गरिएको अपाङ्गता वर्गीकरण गरी देहायका चार समुहका परिचय पत्र वितरण गरिने छ ।

(क) पूर्ण अशक्त अपाङ्गताः

तल उल्लेखित अवस्थाका व्यक्तिहरूलाई “क” वर्गको परिचय पत्र उपलब्ध गराइने छ जु रातो रङ्गको पृष्ठभूमिमा जारी गरिने छ ।

१. व्यक्तिको शारीरिक,मानसिक वा इन्द्रिय सम्बन्धि प्रणालीहरूमा भएको क्षति र यसले ल्याएको कार्यगत विचलनको अवस्था असाध्य गम्भीर भई अरुको सहयोग लिएर पीढी दैनिक जीवन सम्पादन गर्न असाध्यै कठिन हुने व्यक्ति ,
२. सामान्य भनदा सामान्य दैनिक क्रियाकलापहरु पनि स्वयम गर्न नसक्ने र अन्य वक्तिको सहयोग आवश्यक पर्ने, तीव्र बौद्धिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु, तीव्र रूपमा अटिज्म प्रभावित व्यक्ति, पूर्ण रूपमा श्रवण दृष्टि विहिन व्यक्तिहरु
३. दुई वा सो भन्दा बढी प्रकृतिका शारीरिक,मानसिक वा इन्द्रिय सम्बन्धि क्षति भई सबैजसो दैनिक क्रियाकलापहरु अन्य व्यक्तिकै सहयोगमा गर्नुपर्ने व्यक्तिहरु ,
४. निरन्तर रूपमा सघन हेरचाह (स्याहार सुसार) परिरहने शारीरिक अपाङ्गता भएका यसी वा मोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु,

(ख) अति अशक्त अपाङ्गताः

तल उल्लेखित अवस्थाका व्यक्तिहरूलाई “ख” वर्गको परिचयपत्र उपलब्ध गराइने छ जुन निलो रङ्ग पृष्ठभूमिमा जारी गरिनेछ ।

१. शारीरिक,मानसिक वा इन्द्रिय सम्बन्धि क्षति वा विचलन भएता पनि निरन्तर वा अधिकांश समय सहयोगी, दोभाषे वा मानव

पथप्रदर्शक आदिको सहयोगमा आफ्नो दैनिक क्रियाकलापहरु लगायत हिडडुल र संचार गर्न कठिनाइहुने व्यक्तिहरु,

२. मष्टिस्क पक्षघात, मेरुदण्डमा चोटपटक वा पक्षघात, हेमोफिलिया, मांशपेशी सम्बन्ध समस्या वा विचलन लगायत अन्य विभिन्न कारणले शरीरको ढाड, हात, गोडा, कम्मर आदिले काम गर्न नसकी दैनिक आवागमनको लागि त्विलचियर प्रयोग गर्नुपर्ने अवस्थाका व्यक्तिहरु

३. दुबै हात कुमदेखि वा पाखुरादेखि मुनि पुरै नचल्ने वा गुविसिभन्न कारणले दुबै हात र गोडा गुमाएका वा नचल्ने, कम्मरभन्दा मुनिको भाग गुमाएका वा नचल्ने, दुबै गोडा पूर्ण नभई बैशाखीको प्रयोग गर्ने व्यक्तिहरु

४. दृष्टिविहिन र पूर्ण दृष्टिविहिनको परिभाषा अन्तर्गत पर्ने व्यक्तिहरु,

५. संचारको लागि निरन्तर दोभाषे आवश्यक पर्ने पूर्ण रूपमा कान सुन्न नसक्ने (बहिरा), दैनिक जीवनका क्रियाकलापहरु स्वयं गर्न नसक्ने, सिकाईमा समस्या भएका बौद्धिक अपाङ्गता भएका अटिज्म भएका व्यक्तिहरु, निरन्तर अरुको सहयोग लिइरहनुपर्ने बहुअपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु,

(ग) मध्यम अपाङ्गता:

तल उल्लेखित अवस्थाका व्यक्तिहरुलाई “ग”वर्गको परिचयपत्र उपलब्ध गराइने छ जुन पहेलो रङ्ग पृष्ठभूमिमा जारी गरिनेछ।

१. कृत्रिम अङ्ग, क्यालिपर, विषेश प्रकारका जुता जस्ता सहायक सामाग्रीको प्रयोगबाट सामान्य हिडडुल लगायत दैनिक जीवनका क्रियाकलापहरु स्वयं गर्न सक्ने,

२. विभिन्न कारणले घुँडामुनिको अङ्गमा मात्र प्रभाव परेको तर सहायक सामाग्रीको प्रयोग नगरी पनि सामान्य हिडुल गर्नसक्ने
३. कुम वा पाखुरा भन्दा मुनि एक हात गुमाएका वा हात नचल्ने वा हातले गर्ने काम गर्न नसक्ने ,
४. दुबै हातको हत्केला भन्दा मुनिका बूढी औला र चोरी औला गुमाएका
५. दुबै गोडाको कुरुचा भन्दा मुनिको भाग नभएका तर सामान्य हिडुल गर्न सक्ने ,
६. मेरुदण्डमा समस्या भई ढाड कुप्रिएको ,
७. सिकाईमा ढिलाई भएका दैनिक क्रियाकलाप स्वयं गर्न सक्ने बौद्धिक अपाङ्गतार अटिज्म भएका व्यक्तिहरु,
८. श्रवण यन्त्रको प्रयोगबाट ठुलो आवाज मात्र सुन्न सक्ने सुस्त श्रवण व्यक्तिहरु ,
९. शल्यक्रियाबाट स्वरयन्त्र भिकी घाँटीको नलीबाट मात्र बोल्नु पर्ने अवस्था भएका व्यक्तिहरु ,
१०. ओट तालु फाटेका कारण बोली अस्पष्ट भएका व्यक्ति,
११. बोल्दा अडकिने, शब्द वा अक्षर दोहोर्याउने समस्या तीव्र भएका भक्भके व्यक्तिहरु ,
१२. तीन फिट भन्दा मुनिका होचापुङ्का व्यक्तिहरु
१३. चस्मा र श्रवणयन्त्र दुबै प्रयोग गर्ने श्रवण दृष्टिविहिन व्यक्तिहरु , लेन्स वा म्यागनीफायरको प्रयोगबाट मात्र पढन सक्ने न्यून दृष्टियुक्त व्यक्तिहरु ,

१४. अनुबर्शीय रुश्राव -हेमोफेलिया) सम्बन्धि समस्या भई दैनिक हिँडुलमा कठिनाई हुने व्यक्तिहरु ,

१५. मानसिक वा मनोसामाजिक अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु,

(घ) सामान्य अपाङ्गता :

तल उल्लेखित अवस्थाका व्यक्तिहरुलाई “घ”वर्गको परिचयपत्र उपलब्ध गराइने छ, जुन सेतो रङ्ग पृष्ठभूमिमा जारी गरिनेछ ।

१. शारीरिक, मानसिक वा इन्द्रिय सम्बन्धि सामान्य विचलन भएका तर दैनिक जीवनका क्रियाकलापहरु स्वयं सम्पादन गर्न सक्ने ,

२. हात वा खुट्टा केही छोटो भएका, एक हातको हत्केला भन्दा मुनि नचल्ने वा गुमाएका, एक हातको हत्केला भन्दा मुनिका कम्तीमा बुढी औंला र चोरी औंला गुमाएका वा दुबै हातको हत्केला मुनिका कम्तीमा बुढी औंला र चोरी औंला भएका व्यक्तिहरु,

३. ठुलो अक्षर पढ्न सक्ने न्यून दृष्टियूक्त व्यक्तिहरु,

४. दुबै गोडाको सबै औलाका भागहरु नभएका,

५. श्रवण यन्त्र लगाई ठुलो आवाज सुन्ने तर बोली स्पष्ट भएका सुस्त श्रवण व्यक्ति,

परिच्छेद ३ परिचय पत्र ढाँचा समन्वय समिति

५. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको परिचय पत्रको ढाँचा देहाय बमोजिम हुनेछ ।

परिचय पत्र वाहक व्यक्तिको व्यक्तिगत विवरण स्पष्ट हुने गरी नागरिकताको प्रमाण पत्रको ढाँचामा यस कार्यविधिको अनुसुची २ बमोजिम एकापटी नेपाली भाषामा लेखिएको माथि दफा ४ उल्लेखित मापदण्ड अनुसार एक

पृष्टको परिचय पत्र गाम्भीर्यता आधारमा गरिएका चार वर्गका अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई फरक रङ्गमा उपलब्ध गराइनेछ ।

६. समन्वय समिति सम्बन्धि व्यवस्था देहाय बमोजिम हुनेछ ,

(१) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार सम्बन्धि ऐन, २०७४ को दफा ४२ अनुसार अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण गर्ने समेत कार्यका लागि बेलकोगढी नगरपालिकमा देहाय बमोजिम स्थानिय समन्वय समिति रहने छ :-

(क) नगरपालिकाको उपप्रमुख	संयोजक
(ख) नगरपालिकाले तोकेको महिला सदस्य	सदस्य
(ग) नगरपालिका भित्रका माध्यमिक विद्यालयका प्रधानाध्यापक वा श्रोत व्यक्ति मध्ये नगरपालिकालको प्रमुखले तोकेको व्यक्ति	
सदस्य	
(घ) नगर कार्यपालिका को प्रमुखले तोकको स्थानिय स्वास्थ्य चौकी वा अस्पतालको चिकित्सक	सदस्य
(ङ) स्थानिय प्रहरी प्रमुख	सदस्य
(च) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको हक,हित र संरक्षणको क्षेत्रमा स्थानिय स्तरमा	
कार्यरत संघ संस्थाहरु मध्येबाट नगरपालिकाको प्रमुखले मनोनित गरेको संस्थाको प्रतिनिधि	सदस्य
(छ) नगरपालिका भित्रका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु मध्येबाट समन्वय समितिले मनोनयन गरेको एक जना महिला सदस्य सहित तीन जना	सदस्य

(ज) नेपाल सरकार रप्रदेश रकारका स्थानिय स्तरमा रहेका सम्बन्धित विषय हेर्ने कार्यालयको कार्यालय प्रमुख
सदस्य

(झ) नगरपालिकाको उपप्रमुखले तोकेको नगरपालिकाको कर्मचारी
सदस्य

(२) स्थानिय समन्वय समितिले अपाङ्गतापरिचय पत्र वितरणका लागि सिफारिस गर्ने कामका साथै ऐनको दफा ४३ को (च) बमोजिम परिचय पत्र सम्बन्धि कानुनी ,संरचनागत तथा अन्य सुभार गर्नुपर्ने विषयमा प्रदेशको सामाजिक विकास मन्त्रालय, महिला ,बालबालिका तथ ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय लगायत सम्बन्धित निकायान लेखि पठाउनु पर्दछ ।

परिच्छेद ४

परिचय पत्र वितरण

७. परिचय पत्र वितरण प्रक्रिया देहाय बमोजिम हुनेछ :

(क) अपाङ्गता भएका व्यक्तिको स्थायी ठेगाना भएको स्थानिय तहको वडा कार्यालयमा अपाङ्गता भएका व्यक्ति स्वयं निजका अभिभावक वा संरक्षकले अनुसुची १ बमोजिम ढाँचामा परिचय पत्र प्राप्तिका लागि सबै पुष्टयाई गर्ने कागजातहरु २ प्रति समावेश गरी निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(ख) दरखास्तमा आफ्नो नाम,स्थायी ठेगाना ,उमेर, अपाङ्गता खुलेको लिखित प्रमाणित प्रतिलिपि, पासपोर्ट साइजको (सम्भव भएसम्म अपाङ्गता देखिने गरी खिचिएको) फोटो ,अशक्तताको गाम्भीर्यता अवस्थार शरीरका अंगहरूले गर्ने काममा आएको समस्या वा दैनिक क्रियाकलापमा हुने सिमितताहरूको विवरण संलग्न हुनुपर्नेछ । यस प्रयोजनको लागि जन्म दर्ता प्रमाणपत्र वा नागरिकताको प्रमाण पत्र वा जग्गा धनी प्रमाण पुर्जा वा शैक्षिक योग्यताको प्रमाण पत्र वा मतदाता परिचय पत्र वा अपाङ्गताको आधारमा कुनै जागिर गरिरहेको भए नियूक्ति पत्र वा त्यो संस्थाले दिएको प्रमाण वा जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा दर्ता भएका अपाङ्गता सम्बन्धि कार्य गर्ने संघसंस्थाले

गरेको सिफारिस मध्ये कुनै एक वा यस्तै विश्वस्त हुने सक्ने आधार दिने अन्य प्रमाणित लिखितलाई आधार मानिनेछ ।